

¡BOMBA!

Analizan diputados propuesta presidencial, y que elección judicial no sea tirar los dados

K'untzil

Martes 19 de mayo de 2026

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 11 · NÚMERO 2726 · www.lajornadamaya.mx

Piits'e' káaj u pa'ak'al tu petenil Yucatán: xaak'al

EFE / P 18
Oochel Reuters

Ichil tuláakal yóok'ol kaabe', piits' ku pa'ak'al ti'al u beeta'al nook' de náaturale' leti'e' maas jach k'a'anann yaano'. Jump'éeel túumben xaak'al beeta'abe' ku ya'alik u che'ilo'ob piits' ku yila'al te'el k'iino'oba' u ch'a'amaj u ch'i'ibal ti' le yanchaj tu péetlu'umil Yucatán (México).

Junmúuch' máako'ob jo'olbesa'an tumen Universidad Estatal de Iowa (EE. UU.) tu ts'áaj k'ajóoltbil ti' PNASe', jump'éeel xaak'al yóok'olal piits' ku yantal tu k'áaxilo'ob Florida, u Petenil Yucatán yéetel u caribeil petenilo'ob Puerto Rico beyxan Guadalupe.

U káajal túun u pa'ak'al piits'e', je'el bix u ya'alal te'el xaak'alo', jump'éeel ba'al jujump'iitil úuchik u meyajtpajal, ts'o'oke' ch'íikpaj káaj u k'éexel tu jo'olaj ya'abach ja'abo'ob; ma' séeba'an úuchik u k'éexeli', je'el bix u yila'al mantats' yéetel uláak' paak'alo'obi'.

U much'k'iinsa'al u sekuensyaas jeenomikas u che'ilo'ob piits'e' tu ts'áaj u páajtalil u xak'alta'al u jejeláasil ch'i'ibal ti' le lu'umo'ob tu'ux ku ch'iijil piits' ich k'áax, je'el bix xan bix úuchik u káajal u p'a'ak'al tumen wíinik.

Ba'ax ila'abe' "tu jets'aj tuukul a'alik tu petenil Yucatán (México) yanchaj u chuun le paak'ala', tu'ux yanchaj le yáax piits' ma' tu ch'éejel, yéetel ka'aj ts'o'oke' le paak'alo'ob ku yila'al te'el k'iino'oba'", a'alab te'el xaak'alo'.

Beey túuno', ila'abe' tu xamanlak'inil Yucatán yaan bin u maas ya'ab u jejeláasil jeenes wa ku ke'ete'el yéetel le paak'alo'ob maas jach chichantak yéetel k'i'itbesa'an tu xaman-lak'inil le petenil je'elo', beyxan Caribe'.

Kex beyo', ila'abe', u kaajilo'ob Florida yéetel uláak' yaan Caribe' láayli' xan uunikotako'obi'.